

ارائه راهکارهای ارتقاء سطح سرزندگی در فضاهای شهری محله امامیه مشهد

نرگس حوراسفند^{۱*}

کد مقاله: ۵۱۳۵۰

چکیده

امروزه تأمین نشاط و سرزندگی شهری از دغدغه‌های اصلی به شمار می‌رود. "فضای شهری سرزنده" عبارت است از یک فضای شهری که در آن حضور تعداد قابل توجهی از افراد و تنوع آن‌ها در گستره زمانی وسیعی از روز که فعالیت‌هایشان عمدتاً به شکل انتخابی یا اجتماعی بروز می‌یابد، به چشم می‌خورد. فضاهای شهری به عنوان بستر زندگی و فعالیت شهروندان باید بتوانند با توجه به شباهت‌ها و تفاوت‌های میان افراد و گروه‌های سنی و اجتماعی، جنسی، محیطی امن، سالم و پایدار و جذاب را برای همه افراد فراهم کند و به نیاز تمامی اقشار اجتماعی پاسخ مناسب بدهند و پاسخگوی حداقل نیازها باشند. تنوع افراد، رفتارها، کاربری‌ها و فعالیت‌ها از مهم‌ترین عوامل تقویت سرزندگی است. سرزندگی بدین معنی است که فرم شهر چگونه تداوم عملکردهای حیاتی و ارضای نیازهای بیولوژیکی انسان‌ها را ممکن می‌سازد. پژوهش حاضر، در جهت شناسایی عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهری و بررسی این عوامل در خلق فضای شهری پایدار محله امامیه مشهد می‌باشد. پس از مرور مفاهیم و نظریات مرتبط، از طریق توزیع پرسشنامه و تجزیه و تحلیل اطلاعات، میزان سرزندگی محدوده مطالعاتی ارزیابی شد. میزان تأثیر هر یک از شاخص‌ها در سرزندگی محدوده مطالعاتی مشخص و در پایان راهکارها و جداولی معرفی شده که می‌تواند مبنایی جهت اولویت‌بندی شاخص‌ها و ارتقاء آن‌ها در جهت نیل به سرزندگی پایدار در محدوده مطالعاتی باشد.

واژگان کلیدی: سرزندگی، فضای شهری، فعالیت، تنوع افراد، محله

۱- دانشجوی کارشناسی ارشد طراحی شهری، گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه اقبال لاهوری، مشهد، ایران.
n.houresfand@yahoo.com

سرزندگی شهری حاصل تعامل بین شهر و شهروند است. تا زمانی که انسان و مقاصد انسانی نادیده گرفته شود، شهر به عنوان عملی که سلامت روابط آدمیان را متضمن می‌شود به کلی نقش خود را از دست خواهد داد (فرازمند و صحنی زاده، ۱۳۹۲: ۳۱). آنچه بیش از هر معیاری یک شهر را از سایر شهرها و یک فضا را از سایر فضاها متمایز می‌کند، میزان سرزندگی و حضور شهروندان در فضاهای شهری آن شهر است. اینکه یک شهر و فضاهای شهری، چگونه به نیازهای شهروندان خود پاسخ گفته و چگونه جذب جمعیت باشند. فضایی سرزنده است که در دامنه وسیعی از روز، انواع افراد به اختیار خود و نه از روی اجبار به آنجا آمده و لحظاتی را در فضا سپری نمایند؛ به عبارت دیگر یعنی فضا باید به گونه ای باشد که مردم بیایند و بمانند (اصلانی فرد و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۹). هدف از پژوهش حاضر، بررسی معیارهای ارتقاء سرزندگی در فضاهای شهری جهت نیل به سرزندگی شهری پایدار و بررسی این معیارها در فضای شهری قاسم آباد مشهد - محله امامیه - می‌باشد. با تکیه بر نظریه‌ها و تجربیات موجود، معیارهای سرزندگی در فضاهای شهری از قبیل: تنوع جاذبه‌ها، فعالیت‌های شبانه روزی، قابلیت دسترسی و اتصال، آسایش، بهداشت، مشارکت شهروندان، زیبایی شناسی، خوانایی می‌باشد. براین اساس معیارهای فرعی تأثیرگذار بر هر یک از شاخص‌های اصلی شامل تنوع خدمات و داد و ستد، تنوع فعالیت‌های هنری و سرگرمی، کاربری‌های مختلط، حمل و نقل عمومی، پیاده روی و دوچرخه سواری، امنیت اجتماعی و کالبدی، ضوابط برای افراد با نیازهای خاص، عدالت، هویت و حس تعلق به مکان و ... است که با شناسایی و تقویت عوامل مؤثر بر سرزندگی فضاهای شهر و ایجاد فضاهای سرزنده می‌توان شهر را احیا و بازسرزنده نمود. در این راستا، سوالات پژوهش عبارت‌اند از: چه عواملی موجب کاهش و افزایش سرزندگی فضاهای شهری می‌شود؟ و چه راه‌حل‌هایی برای رفع مشکل عدم سرزندگی وجود دارد؟

سرزندگی باید به عنوان دغدغه اصلی و هدف نخست تمامی برنامه‌ریزان و مدیران شهری بدل شود. از این رو ایجاد تحول اساسی در نظام برنامه‌ریزی و حرکت به سوی یک نظام برنامه‌ریزی طراحی-محور که در ذات خود کیفیت‌گراست را باید پیش شرط لازم تأمین سرزندگی پایدار شهری دانست و از سویی دیگر باید توجه کرد که در آفرینش کیفیت سرزندگی در شهر، نقش مشارکت شهروندان نقشی جوهری است.

۲- پیشینه تحقیق

موضوع سرزندگی فضاهای شهری به طور مستقیم و غیر مستقیم و از جنبه‌های مختلف در آثار تعدادی از محققین مورد بحث قرار گرفته است که در جدول ذیل به طور جمع‌بندی شده به آن‌ها اشاره می‌شود.

جدول ۱- پیشینه تحقیق (مأخذ: نگارنده)

سال	نویسنده	عنوان	ارتباط با موضوع پژوهش	نتیجه‌گیری
۱	۲۰۱۶	URBAN PLANNING, PUBLIC SPACE & MOBILITY	نقش تئوری طراحی شهری در درک و طراحی مجدد فضای عمومی شهرها	نتایج نشان می‌دهد که برنامه‌ریزان و تصمیم‌گیران امروز، با هم همکاری می‌کنند که بحث‌های گسترده‌تر در مورد نحوه ارتباط افراد با فضاهای درون که آنها زندگی می‌کنند و تشویق کردن آن‌ها برای استفاده از راه‌های حمل و نقل (مانند پیاده‌روی و دوچرخه سواری)؛ در حالی که به طور همزمان محیط‌های اجتماعی را نیز به وجود می‌آورند. همچنین فضای عمومی، یکپارچگی فیزیکی از نظر اجتماعی و به طور همزمان روابط درک شده خود را با دیگران بهبود می‌بخشند.
۲	۲۰۱۵	Livable streets: the effects of physical problems on the quality and livability of Kuala Lumpur streets	بررسی ارتباط فضایی خیابان‌ها بر سرزندگی با تأکید بر ویژگی‌های کالبدی	مشکلات کالبدی همچون پیاده‌راه نامناسب، خدمات عمومی و ازدحام ترافیکی باعث تضعیف سرزندگی می‌شوند.
۳	۲۰۱۴	Spatial Pattern of Urban Livability in Himalayan Region	ارتباط سرزندگی و قابلیت پیاده‌مداری با فعالیت سالمندان	افراد مسن در فضاهای سرزنده از فعالیت و تحرک بیشتری برخوردار هستند.

سال	نویسنده	عنوان	ارتباط با موضوع پژوهش	نتیجه گیری	
۴	۱۳۹۴	کرمونا، متیو تیزدل، استیو	خوانش مفاهیم طراحی شهری	در فصل ۱۶ این کتاب به امنیت در خیابان‌ها (پیاده روها و پیاده راه‌ها) و سرزندگی و عوامل موثر بر آن پرداخته است.	اگر خیابان به گونه ای تجهیز شده باشد که غریبه ها را در خود جای دهد و مرز بین عرصه های عمومی و خصوصی اش بخوبی از یکدیگر تفکیک شده باشند و حداقل میزان لازم فعالیت ها و چشم ها هم در آنجا وجود داشته باشند، بیشترین حضور را پیدا خواهند کرد و در نتیجه محیط شاد و مفرح تر و سرزنده تر خواهد شد.
۵	۲۰۱۲	Koltsova, Anastasia Kunze, Antje Schmitt, Gerhard	Design of Urban Space at Pedestrian Scale: A Method for Parameterization of Urban Qualities	ارتباط فضای شهری و کیفیت فضای پیاده	نتیجه به دست آمده باید گزینه های مختلفی برای حمل و نقل عمومی ارائه دهند، شامل توابع شهری زیبا، انواع ساختمان های مختلف و فضاهای باز عمومی با کیفیت با کیفیت برای تسهیل استفاده از آنها توسط عابران پیاده باشد.
۶	۲۰۱۱	Jalaladdin i, Siavash Oktay, Derya	Urban Public Spaces and Vitality: A Socio-Spatial Analysis in the Streets of Cypriot Towns	واری سرزندگی در خیابان های شهری	سرزندگی یک فضای شهری به طور کامل با خصوصیات کالبدی و اجتماعی آن فضای شهری ارتباط دارد، تعاملات اجتماعی از مهمترین فاکتورهای ایجاد کننده سرزندگی در فضای شهری است.
۷	۱۳۹۷	کاکایی، فاطمه رجایی، بهاره	بازیابی مؤلفه های تاثیرگذار بر سرزندگی اجتماعی در باغ های گیاه شناسی	مفهوم سرزندگی	می توان سرزندگی اجتماعی را شرایط خوب برای قدم زدن و زندگی پیاده، همراه با امکاناتی برای درنگ، توقف و کسب تجربه دانست که ظرفیت برای ارائه گزینه های بیشتر برای فعالیت های اجتماعی و انتخابی افراد در فضا را فراهم می کند.
۸	۱۳۹۴	اکبری، پرویز داوودی، البرز	نقش پیاده مداری بر بهبود هویت رفتاری شهروندان در فضای شهر اسلامی	ارتباط مستقیم سرزندگی با پیاده مداری	میزان قابلیت پیاده مداری در فضاهای شهری ارتباط مستقیمی با نشانه ها، خوانایی، نفوذپذیری و دسترسی راحت، تنوع، پویایی و سرزندگی، حس تعلق و خاطره انگیزی مکان دارد، می توان از ظرفیت های موجود در این زمینه استفاده کرد.
۹	۱۳۹۲	فرازمند، راحله صحی زاده، مهشید	بررسی و تحلیل مؤلفه های تاثیرگذار بر سرزندگی از دیدگاه تعاملات اجتماعی در ارزیابی عملکرد فضاهای عمومی شهری	جنبه های مختلف سرزندگی اجتماعی در فضاهای عمومی	عوامل موثر بر سرزندگی اجتماعی در سه دسته مورد ارزیابی قرار می گیرد: انعطاف پذیری، دسترسی و پیاده روی، کشش و جاذبه و تنوع
۱۰	۱۳۹۱	عباس زاده، شهاب تمری، سودا	بررسی و تحلیل مؤلفه های تاثیرگذار بر بهبود کیفیات فضایی پیاده راه ها به منظور افزایش سطح تعاملات اجتماعی	ارتقاء سطح تعاملات اجتماعی، راهکارهای افزایش حضور شهروندان در فضای شهری	سرزندگی، ایمنی و امنیت، خوانایی دارای ارتباط معنی داری با سطح تعاملات اجتماعی در فضاهای شهری دارد.
۱۱	۱۳۹۳	بازووندی و شهپازی	نقش سرزندگی در ایجاد تصویر ذهنی شهروندان و میزان بهره گیری از فضای شهری پیاده راه خیابان سپهسالار	بررسی نقش سرزندگی در ایجاد تصویر ذهنی شهروندان و رابطه آن با میزان بهره گیری از فضای شهری	علاوه بر مؤلفه های حضور گیاهان و آبنا، نورپردازی مناسب، ایمنی عابران از وسایل نقلیه، وجود کاربری مختلف و قابلیت دسترسی فضا به وسایل نقلیه به ترتیب بالاترین میانگین را دارند

۳- ادبیات نظری تحقیق

ایجاد محیط سرزنده سبب ارتقاء سطح تعاملات اجتماعی مطلوب، ایجاد فضایی جذاب، پرنشاط، پویا و راحت می شود. چنین فضایی علاقه مردم را به حضور در محیط افزایش می دهد. از سویی توجه به نیازهای انسانی و فعالیت های منتج شده از آن ها در طراحی محیط می تواند موجب حضور افراد مختلف در فضا شده و زمینه را برای برقراری تعاملات اجتماعی که مهمترین هدف سرزندگی می باشد، فراهم آورد (روستایی، ۱۳۹۴: ۹).

۳-۱- فضای شهری

از جمله مشخصه های بارز یک شهر، داشتن فضاهای شهری است. مفهوم فضای شهری در انطباق با هدف های انسانی و فعالیت های اجتماعی تعریف می شود و فضاهای شهری همچون خیابان، میدان و غیره وسیله ای می شوند برای تقویت روح همکاری جمعی، روابط متقابل چهره به چهره، فضایی محصور، انداموار و دارای هویت (حوراسفند، ۱۳۹۲: ۸). فضاهای شهری بخشی از فضاهای باز عمومی شهرها هستند که به نوعی تبلور ماهیت زندگی جمعی می باشند، یعنی جایی که شهروندان در آن حضور دارند. فضای شهری صحنه ای است که داستان زندگی جمعی در آن گشوده می شود (هاتفی فرجیان، ۱۳۹۲: ۹۹). چنین عرصه ای فضایی است که به همه مردم اجازه می دهد به آن دسترسی داشته باشند و در آن فعالیت کنند. در این فضاها برخی از مرزهای اجتماعی می تواند شکسته شود و برخوردهای از پیش تدوین نشده به وقوع بپیوندند و افراد در یک محیط اجتماعی جدید باهم اختلاط یابند (محمدی، ۱۳۹۴: ۲۲).

۳-۲- سرزندگی

سرزندگی به معنای قابلیت تامین فعالیت های متنوع برای استفاده کنندگانی با پیش زمینه های مختلف اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که با هدف تجربه تجربیات و تعاملات اجتماعی متنوع گرد هم آمده، به گونه ای که امنیت، برابری و راحتی را برای همه استفاده کنندگان در آن مکان فراهم شده باشد (اصلائی فرد و همکاران، ۱۳۹۶: ۴۹). فضای شهری سرزنده عبارت است از یک فضای شهری که در آن حضور تعداد قابل توجهی از افراد و تنوع آنها (به لحاظ سن و جنس) در گستره ی زمانی وسیعی از روز که فعالیت هایشان عمدتاً به شکل انتخابی یا اجتماعی بروز می یابد (محمدی، ۱۳۹۴: ۳۶).

۳-۳- محله

محله به عنوان بخشی از شهر، محدوده ای با خصوصیات مشخص، مکانی که تامین کننده نیازهای مادی و معنوی انسان باشد تعریف شده است (ژیان طبسی، ۱۳۹۵: ۳۰). محله قلمرو اجتماعی سکونت، مرکز جنب و جوش، ساده ترین و ابتدایی ترین مرکز تماس، معاشرت، اتحاد غیررسمی، محل ارتباط اجتماعی و روابط چهره به چهره مردم می باشد. غالباً ساکنان محلات دارای اشتراکات قومی، نژادی و ... هستند که همین عامل منجر به ساخت عناصر ویژه کارکردی، کالبدی، عملکردی و ... مختص به آن محله می گردد که در اولین ورود به محله به صورت ذهنی دریافت خواهد شد (آقایی، ۱۳۹۵: ۴۱). در ادامه به تجارب شهرها و کشورهای مختلف در زمینه ایجاد و ارتقا سرزندگی فضاهای شهری پرداخته می شود:

جدول ۲- تجارب جهانی و داخلی (مأخذ: نگارنده)

شهر	مسائل و مشکلات	اهداف	راهبرد و سیاست	اقدامات
پکن، چین	- ازدحام و تراکم بالای جمعیت - عدم مدیریت مناسب درمورد تامین فضای باز شهری - قوانین و مقررات نامناسب طراحی فضا	- ایجاد فضاهای شهری و باز جدید - داشتن معماری با کیفیت بالا در فضاها - داشتن محیطی زنده و فعال	- استفاده از منطقه بندی - ایجاد بزرگترین محورهای خرید دنیا	- ایجاد تعدادی منطقه ویژه - ایجاد مقررات جدید درجهت طراحی مناسب - ایجاد فروشگاه های بزرگ و فعال در تمام ساعات

شهر	مسائل و مشکلات	اهداف	راهبرد و سیاست	اقدامات
سیدنی، استرالیا	<ul style="list-style-type: none"> - خیابان های باریک و شلوغ - کفسازی نامناسب پیاده روها - عدم وجود وحدت بصری - نبود تسهیلات مربوط به عابران پیاده 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقا کیفیت خیابان جورج به عنوان یک فضای شهری - ارتقا کیفیت سرزندگی 	<ul style="list-style-type: none"> - نوسازی خیابان - بازسازی پیاده روها 	<ul style="list-style-type: none"> - عریض تر کردن پیاده روها - کفسازی با استفاده از سنگ های آبی رنگ - استفاده از میلمان هماهنگ در خیابان - استفاده از پوشش گیاهی (به خصوص درخت لندن پلین) - ایجاد کافه های بیشتری در پیاده روها
پرتو، بریتانیا	<ul style="list-style-type: none"> - وضعیت نامطلوب پیاده روی - افزایش رفت و آمد اتومبیل - آلودگی - عدم وجود محورهای تجاری مناسب 	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل استفاده از اتومبیل - رسیدن به یک مرکز شهر فعال - پیاده محور بودن مرکز شهر 	<ul style="list-style-type: none"> - ترغیب کردن افراد در جهت استفاده از وسائل نقلیه عمومی - تشویق عابران پیاده 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد شبکه جدید اتوبوسرانی - ایجاد یک محور مخصوص پیاده ایجاد پارکینگ - در نظر گرفتن نقاط مکث و آموزنده در امتداد راه - قرار دادن فعالیت های شبانه در پیاده راه - محافظت در مقابل هوای نامساعد در محور پیاده
فرانکفورت، آلمان	<ul style="list-style-type: none"> - تنوع زیاد کاربری ها و همچنین وجود کاربری های مختلط، باعث ایجاد تداخل سواره و پیاده شده است. - عدم ایمنی پیاده در برابر خودروها - عدم وجود فضایی جهت نشستن افراد - عدم سرزندگی در محیط - عدم تناسب نماها بایکدیگر - نابسامانی جداره ها و کف 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد مکانی سرزنده باتاکید بر پیاده مداری - ارتقا کیفیات زیبایی شناسانه فضا 	<ul style="list-style-type: none"> - شکل بندی مجدد مسیرهای عابر پیاده - برنامه ریزی مجدد برای کاربری ها - طراحی مجدد میدان ها و فضاهای شهری مخصوص عابرین پیاده و جهت ارتقا تعاملات اجتماعی - ساماندهی میلمان شهری و جداره ها و کف خیابان 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد روگذر و زیرگذر - ساماندهی و هدایت ترافیک به اطراف - ایجاد فضاهایی برای نقاشی دیواری، اسکیت و موسیقی و تئاتر خیابانی و... - ایجاد فضاهایی چند منظوره برای برگزاری مراسم باستانی و مذهبی - ایجاد فضاهای نیمه باز جهت خرید و فروش به شکلی جذاب - اصلاح کف و جداره - نورپردازی در شب - ساخت آبنما و کاشت گیاهان - ایجاد گزینه های متنوع نشستن
عم	<ul style="list-style-type: none"> - عدم وجود فعالیت های عمومی در هنگام غروب و در طول شب - عدم وجود امنیت مناسب - کیفیت نامناسب فضاهای شهری - عدم توجه به کیفیت سرزندگی و عرصه های همگانی - نبود مکان های تفریحی - وجود کاربری های مخروبه و بایر و کاهش امنیت 	<ul style="list-style-type: none"> - ارتقا کیفیت زندگی شهر و فضای شهری - در زمان شب همه شمولی کردن فضای شهری 	<ul style="list-style-type: none"> - تسهیل نمودن حرکت پیاده - ارائه تسهیلات و خدمات مناسب - ایجاد امنیت و سرزندگی 	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد پارکینگ در مکان مناسب - ایجاد مکان های تفریحی در زمین های بایر موجود - اجازه و تشویق فعالیت زمانی در ساعات شب - ایجاد مرکز خرید شبانه در محدوده

باتوجه به دیدگاه نظریه پردازان مختلف و تجارب مختلف، معیارهای عام سرزندگی فضاهای شهری را در قالب ۵ لایه فرم شهری را می توان شامل نظام کاربری و فعالیت، نظام حرکت و دسترسی، نظام استخوان بندی و تجربه ی فضاهای همگانی، نظام فرم کالبدی و نظام منظر شهری دسته بندی کرد. در هر نظام توجه به نکات زیر الزامی است:

(۱) نظام کاربری و فعالیت: فعال کردن جداره های جلویی ساختمان ها به وسیله استفاده از فعالیت های جاذب مردم و دارای بیشترین تعامل با آن ها؛ نوع و اختلاط کاربری ها و فعالیت ها؛ حفظ و گسترش فضاهای سبز.

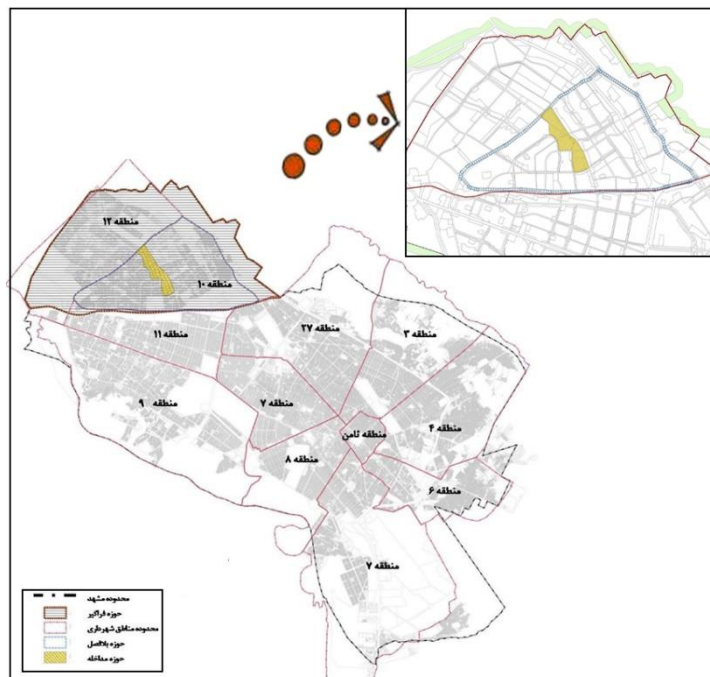
- ۲) نظام حرکت و دسترسی: تامین گزینه های متعدد برای رفت و آمد همراه با تاکید بر جریان پیاده و تامین وسایل حمل و نقل عمومی متنوع؛ ایجاد نفوذپذیری کالبدی به بناها و فضای شهری.
- ۳) نظام استخوانبندی و تجربه فضاهای همگانی: طراحی انعطاف پذیر برای افزایش قابلیت تغییر کاربری ها و فعالیت های ساختمان ها؛ تامین میلمان های شهری انعطاف پذیر برای مکث.
- ۴) نظام فرم کالبدی: استفاده از کاربری های کوچک مقیاس (به ویژه تجاری های کوچک مقیاس) و رعایت مقیاس انسانی در طراحی ها.
- ۵) نظام منظر شهری: ایجاد نفوذپذیری بصری؛ حفظ پیوستگی جداره های فعال ساختمان ها.

۴- داده ها و روش شناسی تحقیق

روش تحقیق این پژوهش توصیفی تحلیلی و مبتنی بر مطالعات اسنادی، کتابخانه ای و بررسی های میدانی است که با مراجعه مستقیم به سازمان های مربوطه و بازدید از منطقه و استفاده از ابزار پرسشنامه جهت دسترسی به اطلاعات مورد نیاز (دیدگاه شهروندان) صورت گرفته است. باتوجه به روش نمونه گیری و دستیابی آسان به جامعه آماری، با استفاده از روش نمونه گیری تصادفی محله امامیه در منطقه قاسم آباد شهر مشهد، حجم نمونه تعیین شد.

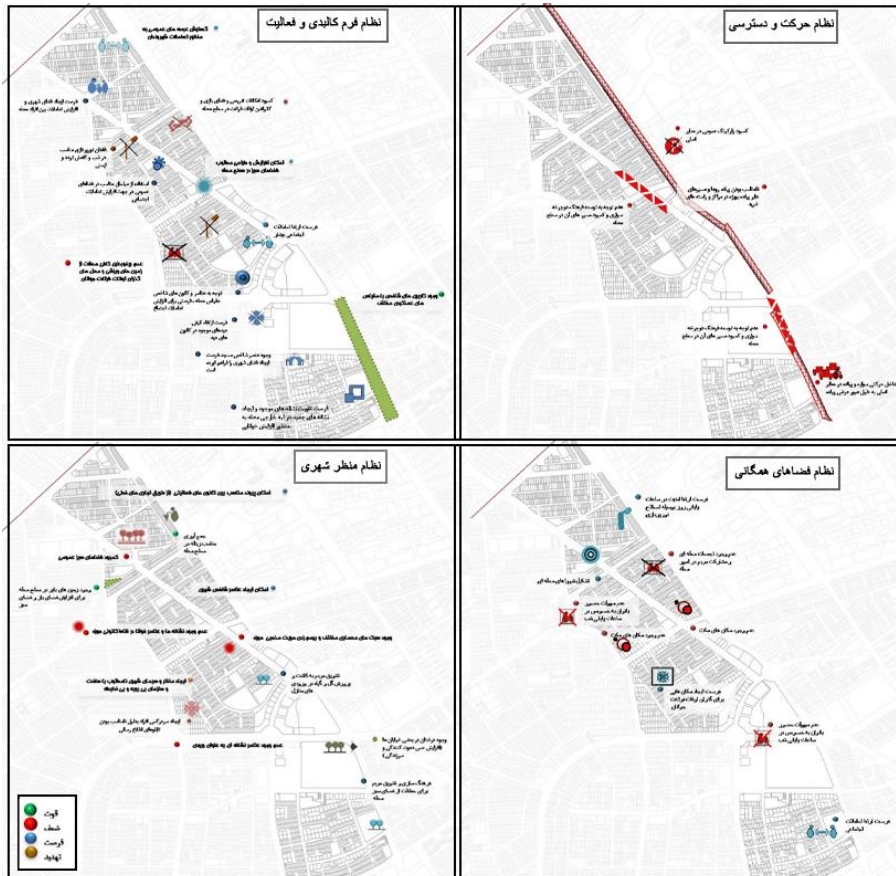
۵- نمونه مورد مطالعه

محله امامیه با وسعتی معادل ۶۸/۲۵ هکتار و جمعیتی معادل ۱۸۴۴۳ نفر در محدوده جغرافیایی از شمال به بزرگراه میثاق، از جنوب به خیابان شریعتی، از شرق به خیابان حجاب و از غرب به خیابان های شهید فلاحی، شاهد و دکتر حسینی منتهی می گردد. قومیت ساکن در محله امامیه، فارس می باشند. این محله دارای ۲ پارک، ۵ مدرسه، ۱ مسجد می باشد. همچنین دانشگاه آزاد اسلامی در این محله قرار گرفته است. از دلایل انتخاب این محدوده شامل: دارای حداقل جذابیت های لازم برای جذب افراد، دارای قابلیت و شرایط بهبود بخشی، جزء محله های جدید و دارای حداقل سرزندگی می باشد. در نقشه شماره ۱، موقعیت محدوده مشخص گردیده است:

نقشه شماره ۱- معرفی محدوده مطالعاتی در شهر مشهد

این محله به دلیل کمبود فضای سبز و باز شهری و فضاهای گوناگون جمعی و ویژگی ها و مولفه های سرزندگی و پایین بودن کیفیت محیطی است که دارای سرزندگی متوسط رو به پایین می باشد. در این راستا، نقشه های سوات این محدوده به شرح زیر می باشد:

نقشه شماره ۲- تحلیل یکپارچه سوات از خیابان کوهسنگی مشهد

۶- یافته ها و بحث

یکی از اهداف این پژوهش، شناسایی سنجه های سرزندگی شهری و میزان رضایتمندی شهروندان از سرزندگی محیط زندگی خودشان است. بدین منظور، پرسشنامه هایی در سطح محله امامیه توزیع و تکمیل گردید که تعداد آن به روش پیرسون با ضریب خطا ۵ درصد حساب شده است و پس از تحلیل و بررسی آن ها میزان رضایتمندی ساکنان از وضعیت محله مشخص شد. یافته های تحقیق نشان می دهد که میزان رضایتمندی شهروندان از سرزندگی شهری در محله امامیه نسبتاً پایین است. همچنین نسبت مشاهده شده در دسترسی به مراکز فضای سبز، مراکز تفریحی و ورزشی، مراکز خرید هفتگی و مرکز شهر پایین است. از میان حدود ۵۰ نفر به عنوان جامعه نمونه، پرسشنامه تهیه گردید که خود به چهار گروه شاغلان، عبورکنندگان، ساکنین و بهره برداران فضا تقسیم می گردند. پایین ترین سن پاسخگویان ۱۶ سال و بالاترین آن ۷۶ سال بوده است. بیشترین فراوانی سن پاسخگویان مربوط به سن ۲۶-۲۳ سال بوده است. باتوجه به اطلاعات بدست آمده از پرسشنامه و مشاهدات انجام گرفته، می توان نتیجه گرفت رابطه مثبت و معناداری بین مراکز خرید با سرزندگی وجود دارد و در واقع هرچه میزان این مراکز بیشتر باشد سرزندگی نیز افزایش می یابد؛ همچنین درمورد سرزندگی و ایمنی و امنیت، این رابطه وجود دارد به طوری که هرچه میزان ایمنی بیشتر باشد، سرزندگی نیز بیشتر خواهد بود. نتایج بدست آمده، حاکی از آن است که عامل مرکز خرید و امنیت بیشترین تأثیر را در سرزندگی دارند و کمترین تأثیر نیز میزان دسترسی افراد به محدوده می باشد؛ بنابراین می توان نتیجه گرفت فعالیت خرید بیشترین تأثیر را در ارتقای سرزندگی محدوده ایفا می کند.

باتوجه به مشاهدات صورت گرفته و پرسشنامه های تکمیل شده، مشکلات موجود در محدوده شناسایی و به طور مختصر در جدول ذیل اشاره شده است.

جدول ۳- مشکلات موجود محدوده (مأخذ: نگارنده)

دیدگاه‌ها	معیارها	مشکلات	علت
منتج از پرسشنامه	تراکم و پراکنش فعالیتها	عدم رضایت شهروندان از کاربری و فعالیت های موجود	تراکم فعالیتها در محور اصلی و پراکنش زیاد آن‌ها در محله (مکانیابی نامناسب)
	سکوت و آرامش	آلودگی صوتی	تراکم بالای جمعیت و ازدحام وسائل نقلیه
	نظارت و امنیت	روشنایی اندک معابر	نابه سامانی میلمان شهری
	تنوع و اختلاط کاربری‌ها	برآورده نکردن نیاز مراجعین	کمبود تجاری های خرد در محله
منتج از مشاهدات میدانی	شادابی	کمبود شادابی در محله	کمبود مراکز تجاری
	دسترسی سواره	ازدحام ترافیک و کمبود پارکینگ عمومی	وجود معابر باریک زیاد و مشکل عبور و مرور
	دسترسی پیاده	عدم امنیت پیاده	پیاده روهایی نامناسب
	امکانات تفریحی و فضاهای باز	عدم شادابی و سرزندگی در محله	کمبود امکانات جهت تجمع، تفریح و تعاملات اجتماعی و عدم نگهداری از امکانات موجود
	نظارت و امنیت	عدم امنیت در ساعات مختلف	کیفیت نامطلوب محیط محله، معابر باریک، روشنایی نامناسب

۷- نتیجه گیری

سرزندگی، مفهومی از فضای شهری بوده و در دو سطح خرد و کلان قابل تعریف می باشد؛ سرزندگی در سطح کلان، علاوه بر سرزندگی فضاهای شهری، مفاهیمی چون عدالت، کارآمدی، سازگاری، انعطاف پذیری، کیفیت محیطی را نیز دربرمی گیرد که در نهایت سرزندگی شهر در صورت پایداری به زیست پذیری منجر خواهد شد. فضایی سرزنده است که در دامنه وسیعی از روز، انواع افراد به اختیار خود و نه از روی اجبار به آنجا آمده و لحظاتی را در فضا سپری نمایند؛ به عبارت دیگر یعنی فضا باید به گونه ای باشد که مردم بیایند و بمانند. با مطالعات انجام شده، این نتیجه گرفته می شود که برای فراهم بودن زمینه جذب افراد به فضا و سپس نگه داشتن آن‌ها در فضا باید نخست عناصر و عوامل جذب کننده موجود باشد و همچنین مردم برای ماندن در فضا دچار مشکل نبوده و درکمال رضایت به سر ببرند؛ بنابراین می توان دو عامل جذابیت و رضایت را به عنوان ملزومات اولیه سرزندگی یک فضای شهری در نظر گرفت و همچنین هر عاملی که به نوعی جذابیت و رضایت را در فضای شهری فراهم می سازد. به عنوان نمونه عامل کاربری به عنوان یک عنصر جذب کننده می تواند جزء عوامل موثر سرزندگی به شمار رود. باتوجه به بررسی های صورت گرفته در این پژوهش، در ادامه، به سوالات مطرح شده در تحقیق پاسخ داده می شود. عدم امنیت و آرامش، کمبود فضاهای سبز و همگانی، کمبود کاربری ها و خدمات شهری موجب کاهش سرزندگی و تنوع و اختلاط مناسب کاربری ها، مکانیابی مناسب فعالیت ها، توجه به پیاده و دوچرخه، ارتقا کیفیت کالبدی باعث افزایش سرزندگی می گردند. برای رفع مشکل عدم سرزندگی راه حل های افزایش امنیت، ایجاد فضاهای باز و همگانی، ایجاد تئاترها و نمایش های خیابانی (با نظارت و مدیریت مناسب) و رفع ضعف های محدوده پیشنهاد می گردد.

در نهایت، جدول اهداف و راهبرد بصورت زیر ارائه می شود:

جدول ۴- اهداف و راهبردها و سیاست ها (مأخذ: نگارنده)

اهداف کلان	اهداف خرد	راهبرد	سیاست
ارتقاء کیفیت و سرزندگی در محله	ارتقاء کیفیت در محله	اجرای اصول طراحی شهری در بافت مسکونی	- حفظ حریم واحدهای مسکونی و اجتناب از بلند مرتبه سازی در مجاورت بافت های مسکونی کم ارتفاع در محله - تعریف ورودی ها برای تقویت حس ورود به محله
		افزایش امنیت در بافت مسکونی	- ایجاد کاربری ها و مراکز فعالیتی شبانه در مرکز محله - نورپردازی درست و مناسب معابر و فضاهای عمومی محله در شب برای کشیدن افراد به فضاهای شهری و ایجاد سرزندگی
	بهبود و اصلاح شبکه حمل و نقل معابر	بهبود و اصلاح شبکه حمل و نقل معابر	- ایجاد تمهیدات جهت بهبود وضعیت دسترسی در سطح محله - ایجاد تمهیدات جهت آرام سازی ترافیک در محله - تجدید نظر در اولویت های حمل و نقل جهت توجه به پیاده روی و دوچرخه سواری
			ارتقاء کیفیت در عملکردهای محله

اهداف کلان	اهداف خرد	راهبرد	سیاست
	ایجاد سرزندگی در محله	افزایش مشارکت مردم و تعاملات اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تعاونی های محلی با مشارکت مردم - تشکیل انجمن یا گروهی از معتمدان محلی ساکن محله برای جلب مشارکت و همکاری مردم - ایجاد کتابخانه و مراکز فرهنگی در محله - ایجاد باند پیاده - ایجاد فضاهای ایست جهت استراحت در طول مسیر در محله - ایجاد فضاهای تجمع در محله
		حفظ هویت بافت مسکونی	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد نشانه ها و المان های هویتی شاخص در محله - اتصال مراکز همسایگی توسط راسته های مرتبط کننده
		ارتقای خوانایی محله	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد المان و نشانه های بصری در محله به منظور افزایش خوانایی محله - ایجاد تابلوهای اطلاع رسانی مناسب (از نظر بصری) در محله
		ارتقاء سرزندگی عملکردهای محله	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد زمین های بازی در محله - استفاده از اراضی بلااستفاده در محله برای کاربری ورزشی و ایجاد فضای ورزشی - ایجاد کتابخانه و فضاهای فرهنگی در محله - احداث فضای سبز در زمین های بایر محله
ارتقاء و بهبود فضاهای سبز در محله	توسعه فضاهای سبز، عمومی، تفرجگاهی	بهبود وضعیت شرایط فضای سبز معابر	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد فضای باز و حریم سبز در طول خیابان ها برای تلطیف هوا - منظر سازی محور اصلی و برخی از معابر فرعی با درختان بومی - بکار بردن آب نما به منظور تلطیف هوا و زیبایی معابر استفاده از درختان بومی در بدنه سازی خیابان ها و معابر محله
		مکان گزینی مناسب مراکز آلاینده هوا و محیط زیست	<ul style="list-style-type: none"> - بکار بردن سطوح های بزرگ زباله و تخلیه به موقع آن
پایداری	بهبود عملکرد کاربری ها	ایجاد کاربری هایی با عملکردهای مختلف	<ul style="list-style-type: none"> - پهنه بندی سطح محله به منظور جلوگیری از تداخل نامناسب کاربری ها
		بهبود و ساماندهی وضعیت کالبدی محله	<ul style="list-style-type: none"> - بهبود سیستم جمع آوری زباله و آشغال در سطح محله - بهبود و بهسازی ورودی های اصلی محله
	ارتقای سطح کیفیت بصری و سیمای محله	ارتقای خوانایی محله	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد المان و نشانه های بصری در محله به منظور افزایش خوانایی محله - تقویت نشانه های هویتی شاخص در محله
		افزایش تعاملات اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد باند پیاده - ایجاد فضاهای ایست جهت استراحت در طول مسیر در محله - ایجاد فضاهای تجمع در محله
	تقویت حضور پذیری در محله	ارتقاء سطح کیفیت فضاهای باز در محله	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد کاربری ها و مراکز فعالیتی در مرکز محله - نورپردازی مناسب معابر و فضاهای عمومی محله در شب برای کشیدن افراد به فضاهای شهری در جهت تقویت حضور پذیری ساکنان - بکاربردن تابلوهای معرف محله جهت افزایش حضور افراد غیر ساکن در این محله

۱. اصلانی فرد فردین، شکور علی، عبدالله زاده فرد علیرضا، (۱۳۹۶)، راهکارهای تبدیل گذرهای شهری به پیاده راه در راستای ارتقاء سرزندگی شهری (مطالعه موردی: محور روگذر زندیه شیراز)، مطالعات محیطی هفت حصار، سال ۶، شماره ۲۱، ۴۳-۵۶.
۲. محمدی، مریم (۱۳۹۴)، سنجش سرزندگی در فضاهای شهری و ارائه راهکار حدفاصل میدان تجریش و میدان قدس، دانش شهر، شماره ۳۲۸.
۳. روستایی، سکینه (۱۳۹۴)، بررسی تحلیلی کیفیت سرزندگی در فضاهای شهری و نقش ساختار فضای شهری بر ارتقاء آن (نمونه موردی شهر شیراز)، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته معماری، دانشگاه ایلام.
۴. حوراسفند، نرگس (۱۳۹۲)، ارتقاء سطح سرزندگی در فضاهای شهری، پایان نامه کارشناسی مهندسی شهرسازی، موسسه آموزش عالی خاوران مشهد.
۵. ژیان طبسی، زینب (۱۳۹۵)، طراحی محله شهری با بکارگیری اصول نوشهرگرایی و تاکید بر اختلاط کاربری (نمونه موردی محله احمدآباد مشهد)، پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی مشهد.
۶. آقایی، افسانه (۱۳۹۵)، طراحی مرکز محله شهری با رویکرد پایداری اجتماعی (نمونه موردی محله لبنان اصفهان)، پایان نامه کارشناسی ارشد طراحی شهری، دانشکده هنر و معماری یزد.
۷. فرازمنند راحله، صحنی زاده مهشید (۱۳۹۲)، بررسی و تحلیل مؤلفه های تأثیرگذار بر سرزندگی از دیدگاه تعاملات اجتماعی در ارزیابی عملکرد فضاهای عمومی شهری (نمونه مطالعاتی محدوده ی پارکینگ شهرداری کرمانشاه)، پژوهش های شهری هفت حصار، سال دوم، شماره ۶، ۲۹-۴۲.
۸. هاتفی فرجیان، فرشته (۱۳۹۲)، تاثیرات نور و رنگ در خوانایی محورهای شهری (نمونه موردی خیابان فلسطین مشهد). پایان نامه کارشناسی مهندسی شهرسازی، دانشگاه خاوران مشهد.
9. Saitluanga, Benjamin, (2014), Spatial Pattern of Urban Livability in Himalayan Region: a Case of Aizawl City, India. Social Indicators Reasearch, no 117, Issue 2. pp 541- 559.
10. Mohadeseh, M., Ahmad, F., Abbasi, B, (2015), Livable streets: the effects of physical problems on the quality and livability of Kuala Lumour streets, cities,no 43, pp 104-114.
11. Jalaladdini, S and Oktay, D, (2011), Urban Public Spaces and Vitality: A SociaSpatial Analysis in the Streets of Cypriot Towns, Procedia- socisl and behavior sciences 35, 664- 674.
12. young planners workshop, (2016), URBAN PLANNING, PUBLIC SPACE & MOBILITY
13. Antje, Anastasia Koltsova. Gerhard Schmitt, Kunze, (2012), Design of Urban Space at Pedestrian Scale: A Method for Parameterization of Urban Qualities